

Betelnootstamper

De verscheidenheid in materiaalgebruik, vorm en symboliek van het snijwerk maakt de betelnootstamper tot een apart verzamelobject. Door het intensieve gebruik heeft het vaak een mooi patin.

Voor oudere, vaak tandeloze mensen is het kauwen van de harde stukjes betelnoot niet goed mogelijk. De stukjes noot worden door hen fijn-gestampt in een betelnootstamper. Deze bestaat uit een meestal cilindervormige houten of metalen vijzel en een ijzeren, soms houten stamper. De stamper heeft doorgaans de vorm van een beitel, maar soms is hij stomp of heeft hij een bolvormig eind. Het handvat van de stamper varieert van een eenvoudige ronde knop tot fraaie snijwerkjes in hout, hoorn of ivoor in de meest uiteenlopende vormen. Naast de stukjes noot worden soms andere ingrediënten toegevoegd en het resultaat van het fijnstampen wordt dan rechtstreeks van de stamper afgelikt. Het fijnstampen wordt op de foto met het beeldje van een typerende gebruiker - een vrolijke oude man met een tandeloze mond - getoond. Het is een fraai stukje Balinees houtsnijwerk van 28 cm.

Van de drie sets bestaan de twee rechter objecten uit een vijzel in twee delen, welke door middel van een schroefdraad te sluiten is. Het ijzeren stampertje kan niet uit het deksel vallen. Het middelste setje is door mij uit Sri Lanka meegenomen. Een afbeelding in Brownrigg (1992) bevestigt die herkomst. Het linker stampertje met een rechte cilinder (Ø 2,5 cm) en een lengte van slechts 6 cm is verworven in Birma (Myanmar). Bijzonder hieraan is dat het stamperuiteinde uit een rond plat schijfje bestaat en de onderkant van het vijzeltje open is, zodat het geheel over de stukjes noot moet worden geplaatst.

Twee handvatten met mythologische dierfiguren: de onderste (van hout) heeft een korte ronde bovenkaak en een lange spits toelopende onderkaak met tanden en een dikke deels opgekrulde tong (als bij een kameleon). Het bovenste handvat (van hoorn) heeft een slurf en stelt mogelijk een makara, een mythische zee-olifant, voor.

Deze stampers zijn afkomstig van Lombok. De handvatten zijn er vaak in de vorm van dierfiguren, met name vogels, maar ook (koppen van) honden, eenden, kikkers. Brownrigg (1992) vermeldt: 'Lombok which produces many imaginatively carved handles ..'. In Brinkgreve (2013) wordt er op gewezen dat het onderscheid in afkomst tussen Bali en Lombok van betelnootstampers lastig is.

De linker stamper met opengewerkte knop (totale lengte 12 cm) en fraaie conische vijzel zou op basis van een voorbeeld in de collectie van voormalig museum Nusantara afkomstig kunnen zijn uit het Batak gebied van Sumatra

De rechter stamper, bestaande uit een ijzeren cilinder van ongeveer 18 cm met een enigszins uitgestulpte rand waar de stamper-knop in

valt, is op basis van een tweetal voorbeelden uit de collectie van het Museum Volkenkunde Leiden te herleiden als afkomstig uit Java.

De herkomst

Het gebruik van sirihpruimen en dus ook van betelnootstampers heeft een groot verspreidingsgebied. Veelal lokaal vervaardigd en geen deel uitmakend van een complete sirihset is de herkomst van een betelnootstamper vaak onbekend. Toch zijn uit een beperkt aantal bronnen wel enige kenmerken te destilleren waarmee de herkomst kan worden herleid.

Bij het opbouwen van mijn verzameling bleek dat complete sets (vijzel plus stamper met handvat) minder vaak waren te vinden. Omdat veel vijzels zeer eenvoudig van vorm en uitvoering zijn, is het gemis van de ontbrekende delen niet zo groot. Vervolgens blijken er ook relatief veel handvaten zonder stamper op te duiken. Ook dit is geen bezwaar, want vaak is het handvat het fraaist! Van verscheidene stampers in mijn collectie weet ik de herkomst, omdat ik ze tijdens reizen (Indonesië, Birma en Sri Lanka) kocht. Voor andere exemplaren heb ik een aantal bronnen geraadpleegd om de afkomst te kunnen herleiden.

Bronnen

Betelstamper (z.j.) in de *collectie-database van Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen*.

Geraadpleegd juli 2017. <http://collectie.wereldculturen.nl>

zoekterm: betelstampers
Brinkgreve, F. en D.J. Stuart-Fox, (ed). (2013). *Living with Indonesian art, The Frits Liefkes collection*. Amsterdam: KIT Publishers/ LM Publishers

Brownrigg, H. (1992). *Betel cutters from the Samuel Eilenberg Collection*. London: Thames and Hudson

Rooney, D.F. (1993). *Betel Chewing Traditions in South-East Asia*. Oxford: Oxford University Press

De stamper links heeft een vijzel van been waarin een hagedis of leguaan is uitgesneden, terwijl het handvat van hout is. De herkomst is mogelijk Kalimantan (Borneo). Waar de andere twee stampers (met een handvat van been respectievelijk hoorn) vandaan komen, is niet duidelijk.